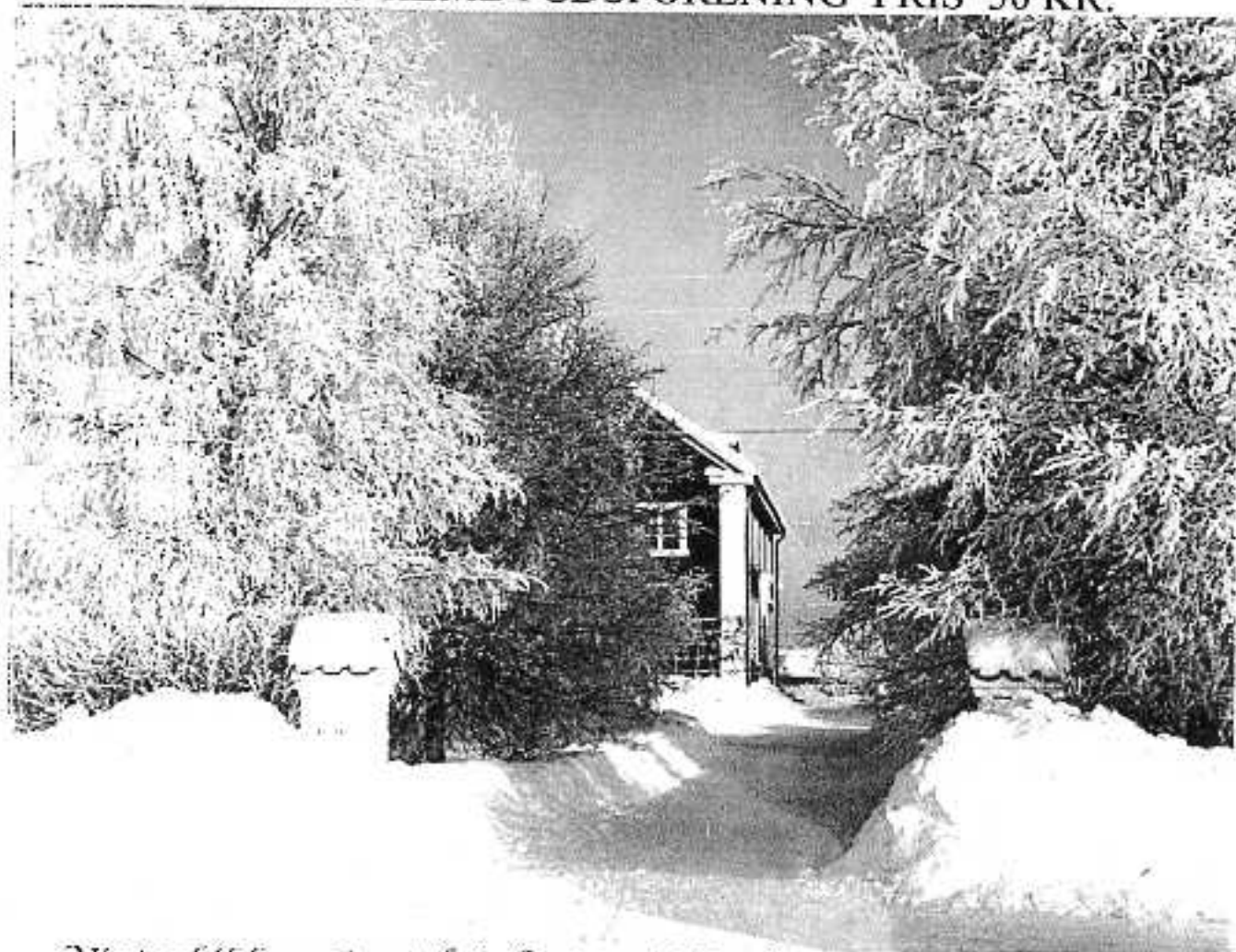

Nåsvargen

Årgång 14 nr.2, utkommer med två nr. per år juni & dec.
Dec. 2007 NÅS HEMBYGDSFÖRENING PRIS 30 KR.

*Vinterbild av Apoteksinfarten i Nås den 24 jan. 1948
Apoteket anlades i Nås 1870 som medikamentsförråd (senare benämnt
filialapotek) lydande under apoteket Vasen i Falun till 1899 och under
apoteket i Malung 1899- 1915 då det förändrades till självständigt läg då i
nuvarande Svedens gård, blev flyttat till Fins Olovs villa 1917 för att senare
flytta in i detta nyuppförda apoteks hus 1919 och blev kvar till nyår 1986*

Apotekaren som forskade fram 900 sjukdomsnamn

Gunnar Lagerkrantz

föddes i Stockholm 13 okt. 1905 och var verksam apotekare i Nås från 1946-1955. Han flyttade sedan till Smedjebacken och kom 1962 till Eskilstuna där han blev innehavare av Apoteket S:t Eskil.

Mot slutet av 70-talet tog han på allvar upp släktforskningen och anmälde sig till en kurs i ämnet och på samma kurs gick även en kyrkoherde. Denne gjorde en förfrågan efter en lista på de sjukdomsnamn som förekom i dödböckerna.

Gunnar Lagerkrantz erbjöd sig att förklara de svenska namn som han kunde få fatt i. Så kom en första förteckning över svenska sjukdomsnamn i gångna tider på en stensil som upptog ca. 200 namn.

Därmed var Lagerkrantz intresse väckt. Grundlig till sin läggning som han var, genomforskade han all den medicinska litteratur som han kunde uppbringa.

Många kontakter togs med Nordiska museet och dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala m fl. Resultatet blev ett häfte med 600 svenska sjukdomsnamn i äldre tider, utgivet av Södermanlands släktforskarförening 1981.

Lagerkrantz fortsatte forskningen och snart kom en andra upplaga ut med 700 namn. Skriften är unik. På ett redigt och klart sätt, med litteraturhänvisningar är namnen uppställda och i en mängd bilagor beskrivs speciella sjukdomar som rev, vattensot, skärpa, flen, moderpassion m fl.

1988 kom slutligen en tredje upplaga, denna gång utgiven av Sveriges släktforskarförbund med 900 sjukdomsnamn.

Lagerkrantz har med sin skrift inmutat ett intressant och viktigt område. Hans handbok är ovärderlig för släktforskaren, som vill ha en förklaring på de många sjukdomsnamnen i gångna tider. Genom boken kommer hans minne att bevaras bland släktforskarnas led.

Boken kan rekommenderas till alla släkt och folklivsforskare. Förklaringar ges till många svårtydbara dödsorsaker hos våra anfäder.

*Uppgifter och vinjettbild av
sonen Sten Lagerkrantz*

DUU JAG VET
VI RINGER HEMMINGSÅKERI

Hemmings Åkeri AB
PER & BÖRJE

Specialitet
Skogs- & Hustransporter

Storbyn 12
780 53 Nås

Tel + fax: 0281-300 90
Per mobil: 070-213 68 99
Börje mobil: 070-263 33 5
Mail: hemming.ab@xpres

Vi önskar våra kunder
God Jul och Gott Nyttår!!

Kontakta oss för ytterligare information och priser

Närsjövägen 36,
SE-780 53 NÅS

0851 Ny hemside

Hemsida: www.sit-right.se

SITRIGHT

— NUMMER ETT I SKOGEN —

E-mail: mail@sit-right.se

Tel 0281-300 30

Fax 0281-59 51 07

Roland 0706-53 02 48

Andreas 0703-74 05 39

Tore 0702-80 69 09 (sågsård)

Hos Fotografen vid seklets början!

Syskonen Valborg och Arnold Wiklund
poserar hos fotograf Lindman i Nås
året är 1910.

Bakom Valborg under en pläd sitter
barnens mor, vår farmor Augusta
född Tångring, för att vid behov stötta
lilla Valborg.

Från Arnolds kullör Irène, Alice och Majvor

...JULEN
NÄRMAR
SIG OCH
DET SKALL
VARA
MJÖLK TILL
GRÖTEN,
POTATIS
TILL LÖTFIS-
KEN OCH
SÅ JUL-
GRAN FÖR-
STÄSS !!!

KATRINAS GÅRD SÅN

...VI ÖNSKAR ALLA NÄSBOR EN GLAD
OCH SNÖVIT JUL !!!

Telefon 0281-30102 el. 30078

mjölk potatis skog

Utdrag: Från en bandad intervju med Sveds Anna i Vinberget 1952.

intervjuare Skans Thorsten

Efter en melodiös **kujning** berättar Sveds Anna om de 68 åren som fåbodkulla i Vinberget varav 29 av åren var vid Linkpers Stuga och de övriga 39 åren vid Sveds stugan. Gå på vall med kritererna eller "**Jätta**", att ha kritererna under uppsikt från tidiga morgonen ca 6,00 till omkring kl 6 på kvällen för att sedan sköta alla sysslor som därtill hör, mjölka, kärna smör, ysta, vissa gånger koka messmör och även sköta sin egen hygien, under tiden som hon passade korna som gick på vall så sköttes allehanda göromål. "**Stickjäla**" var ett ständigt medföljande handarbete, även **buförslänkar** tillverkades och sedan bars på sidan av **slesskräppan**. **Fässlör** till **könter** gjordes av enbark näverarbeten som småkönter när björken savade. Detta var de vanligaste göromålen när man följde korna i skogen.

Varje morgon utgick man från fåboden efter **fågäto** i regel två st. och varierade riktningarna från dag till dag det kunde också vara flera "**Höler**" med ett antal krittur och alla växlade område dagligen därför varierade man riktningarna från dag till dag för att korna skulle lära sig geografin omkring fåboden och omkring en ca.5 km åt alla håll vilket var den trakt som man hanterade under jättningen. Omkring Vinberget var ca 4 st kända **stannstan**, de ställen där man samlades för att ha kontakt och rastställe med de andra "**hölerna**".

Man vistades vid fåboden från början eller mitten av maj till **mexmäs** ("Mikaelsmäs" 30 sept) och den jobbigaste perioden var på hösten när soppen kommit upp. Då blev korna aldeles tokiga och kunde irra ut på långa vandringar, för alla kor ville hitta först till sopparna. Hösten var som sagt intensivast och dagarna kunde bli långa i skogen och mörkret kom också fortare, men samtidigt kunde man ta ströklöv, torra löv av lönn, asp, och sälg, vilka togs i kärvar och hässjades och som man sedan använde till utfodring som komplement på vintern.

Även på sensommar kvällarna kunde man utföra allehanda sysslor på fåboden Enlav kokades åt korna som användes som medicin. Ysta gjordes tätt som oftast där man värmdes upp mjölken och tillsatte löpe tills det skars sig och vasslan silades av sedan och hälldes ostmassan upp i ostformar och allt vått pressades ur och ostämnet kunde sedan tagas ur och lades på en hylla nära taket så den fick torka. Det kunde krypa **macker** ur osten (or) ganska snabbt. "**Sötust**" gjordes också men den gjordes av ny mjölk vid högtidligheter och främmande besök.

Messmör kokades sedan av vasslan. **Tjockmjölk** var den vanligaste frukostmaten som silades på och förnyades med en skvätt tätta från förra dagens filbunk då hade man färsk Filbunk hela tiden.

Mjölken fick stå några timmar så flöt grädden upp till ytan och då kunde den skummas av och när man hade tillräckligt mycket för att kärna smör så då kom stavkärnan fram och färskt fåbodsmör kunde då tillverkas.

Även träarbeten tillverkades som träskedar, mallor, stripor och kvastar av ris och finare kvastar av ljung och björnmossa. Upp till 30 kvastar gjordes för vinterbehovet. Och Strumpor stickades av hemspunnet garn.

Anna berättade om att det kunde vara luffare som vandrade de gamla kyrkstigarna och som vissa gånger kunde övernatta i något av uthusen (höladan) som mest, även skojare och finnar var också vandringsmän på skogen.

"**Rända**" var också ett väsen som satte respekt i fåbodkullorna och den kunde visa sig som en skepnad i kvinnokläder men inte ge sig tillkänna utan helt enkelt uppslukas till intet. Man kunde bäst skydda sig mot allehanda väsen genom att hugga in ett kors i tröskeln till stugan eller hugga in yxan eller kniven i timmerväggen ovanför dörren.

Anna berättade också om när en ko kalvade uti skogen, hon fick 2 kalvar som hon fick bära hem till fåbodfjösset en i taget och det var en bra bit att gå.

Vissa kor kunde även kasta kalven som var ett sätt att göra sig av med den och inte föda på normalt sätt. (missfall).

Anna berättade till sist om hur de unga fåbodkullorna skulle få sin tillkommande fästman att fria, man skulle koka en sk. Saltgröt som ex. två fåbodflickor tog varsin näve salt och slog mjöl och vatten och kokade upp och åt denna på natten mellan kl.12-och 1 och skulle sedan bege sig till en korsväg och invänta denne.

Det hände en gång att det kom några pojkar till fåboden och ville komma in till jüntorna, men fick ej, då släppte de ut alla kor ur fjösset.

En sommar hade Anna 8 getter på fåboden samt kor åt "**ymsä enä**" och som mest ett år 23 kor och 75 får

Förklaringar till Dialektala uttryck

Kujning = Lockrop (föjk)

Jätta = Valla kreatur

Stickjäla = Stickarbete

Buförslänk = Halsklave av vidjor

Slesskräppa = Sidsvaska med Slessör (mjöl o Salt)

Fässlör = Bärremmar till Näverköm

Könter = Näverryggsäck

Fågäto = Inhägnad Kreatursväg

Höler = Kreaturskötare Vallpojck el. (kvinna)

Stannstan = Vålplats

Ymsä-enä = Flera ena

Sötust = Sötost

Tjockmjölk = Långfil el Filmjölk

N-E

Snälla hästar på Sjö-gåln!

Jag minns en händelse när jag var 8-10 år och skulle få följa med mina föräldrar till vår fåbod i Knösen. Det var en mil att gå och med mig i släptåg tog det ungefär 3 tim. Hästen var också med, den fick ju bära all proviant och nyslipade liar (inlindade i säckväv) på ryggen, det kallades att klövja.

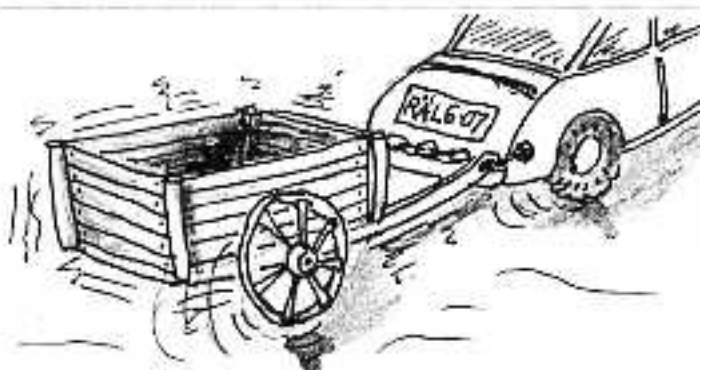
Det dröjde inte länge förrän jag började bli trött i benen. "Då säger far; Gå bakom hästen och ta tag i svansen, så skall du se att det går lättare", jag gick så hela vägen och tyckte jag flög fram.

En annan episod handlar om Ulla-Britt, dotter till Sjö-Bertil. Hon var ofta uppe hos sin farfar och farmor, Sjö Lars d.y. och Ester. En dag följde hon som vanligt Ester till fjöset, plötsligt var Ulla-Britt försvunnen, de ropade och letade, till sist upptäckte de att dörren till stallet stod på glänt. Därinne bakom hästen, i gödselrännan sitter Ulla-Britt och kammar med fingrarna hovskägget på bakbenen hos hästen, medan den i godan ro mumsar hö i krubban. Så lite han behövt flytta på hoven för att det hänt en olycka.

*Ps. Svansen klipptes aldrig på sommaren, den fick bli lång så att den kunde vifta bort flugor och broms.
Sjö Anna.*

**...OM DU INTE VILL SLÄPA
OMKRING MED EN GAMMAL
DYNGKÄRRA, TITTA IN TILL
OSS SÅ KAN VI RÄDDA DITT
ANSEENDE MED EN
KVALITETSSLÄPVAGN!**

Reservdelar till samtliga fabrikat.

God - Jul

**BIL & MASKIN I
DALA-JÄRNA AB**

Tel. Dala-Järna 0281-595700

**Svetslego är en under-
leverantör av bearbe-
tade och svetsade
komponenter till
verkstadsindustrin.**

**Vi är gärna med från
konstruktionsstadiet
och delar med oss av
vår erfarenhet.**

svetslego

Industrihuset Gröndalid Vansbro Tel: 0281-109 69
Hemsida: www.svetslego.se

Historien från Sjögården Tyna

“Sjögården” i Tyna byggdes av min morfar, Falk Olov Ersson “Tingeborgs Olar” år 1890, samma år som min mamma Anna föddes. Det var ett stort hus med den dagens mått. Kanske var hans tanke och önskan, att det skulle bli en stor familj, men min mamma fick bara en syster som dog endast 20 år gammal i lungsjuka som det hette på den tiden. I dag heter det lungtuberkulos (TBC).

Min mamma var 18 år när hon gifte sig med Sjö Lars Larsson “Dunder Lars”, egentligen Dunderhake. De bosatte sig på Sjöbacken i Malmsta, där de fick fem barn år 1909,-11,-13,-15,-18. de två äldsta som föddes 09 och 11 dog i späda ålder, pojken Erik vid 4 år och flickan Anna vid 1½-års ålder.

Min far var i regel borta i skogen hela vintrarna på timmerkörning i Leksandsskogen, så det var arbetssamma år för min mamma, med tre små barn, samt att hon hade min fars farmor som var sängliggande att ta hand om, vilket innebar mycket tvätt. Då fanns minsann varken tvättmaskiner eller engångsblöjor.

Dessutom var hon så söndervärkt av gikt, att när hon gjorde sina behov hamnade det mesta på hälarne.

I familjen fanns också en annan släkting som var astmasjuk. När han blev döende, berättade min mamma att hon skickade min äldsta bror Lars, att hämta Jont Gottfrids mamma, Jont Halvards Anna. Hon vågade inte vara ensam med honom med tanke på vilket ansvar det var för en flicka i 20-års åldern. Dessutom hade de två äldsta barnen gått bort i en sjukdom som kallades konvulsioner, en sorts kramp i maggropen som utlöstes av för kraftig mat.

I början på 1920-talet dog min morfar, även han i TBC. Han blev bara 58 år. Min mormor, Tingeborgs Anna 56 år satt då ensam på Sjögården. Mina föräldrar tyckte det var helt naturligt att flytta hem till henne. Det var ju vanligt att flera generationer bodde tillsammans på den tiden. Praktiskt på många sätt, men säkert påfrestande många gånger för husmor som ofta hade hela ansvaret i hemmet.

För min mamma blev det en förändring till det bättre. Dels större utrymme och så skötte min mormor ladugården då. År 1922 byggdes uthusen av min far. De tycktes av en del närstående grannar att de var i största laget, för

en av grannarna lär ha sagt, att han inte kunde förstå varför Sjö Lars byggde så stora uthus “Han får ju int in mer hö, än je kan få ä ti mi skivhättå” (svart mössa med blank skärm). Detta glömde inte min far. Något år senare när far är på väg hem med ett stort hölass, möter han nämnda granne, klädd i samma mössa. Då ropar min far till honom och frågar: “E’ä’ den mössa sôm ä gå så mittji hö ti !?”

År 1923 föddes jag, mitt i smällkalla vintern. Det berättades att mina tre bröder (Lars, Nils och Erik) hade alla tre scharlakansfeber just vid min födelse, så de var isolerade i rummet i trappa upp. De fick naturligtvis inte komma i närheten av mig. Lisskvarn Anna var då hos oss och hjälpte till med sysslorna. Hon berättade att mina bröder fick pulsa iväg till rumsfönstret där ute och jag blev upplyftad för att de skulle få beskåda det nyfödda underverket. Säkert var jag välkommen eftersom det fanns tre pojkar redan. Innan jag föddes undersöktes min mamma av barnmoskan och till min mammas förskräckelse, utbrast barnmoskan att hon hörde två hjärtjud, ”så det blir nog tvillingar här!” Så blev nu inte fallet, men Lisskvarn Anna lär ha sagt en gång när hon satt med mig i knäet: “Du, din stackare som har två hjärtan, ett i bröstet och ett i rumpan!!”

Nu var vi sju personer i familjen och vad det innebar är svårt att förstå för dagens ungdom. Inga bekvämligheter, varken vatten eller avlopp. Vi fick ju lära oss att hjälpa till, allt eftersom vi växte upp.

I början på 40-talet rustades köket, så då fick vi både rinnande vatten och avlopp. Jag minns vilken glädje det var för hela familjen.

Min mamma hade nu fått mera “fritid”, så hon rådgjorde med mormor och min far om de inte skulle ta och föda upp smågrisar. Det kunde ju ge en extra slant. Sagt och gjort ! En avelssugga inköptes, varifrån vet jag inte. Hon skötte sig bra, men det blev alltid någon vaknatt när kultingarna gjorde sig påminda. Ibland kunde suggan bita ihjäl ett par stycken då juvret ömmade i början. En gång fick hon en kulting mer än hon hade spenar till. Då tog grannen hand om den och födde upp den i köket. “Stian” fick bli en margarinlåda bredvid spisen. Lådan var gjord i trä på den tiden. Den hälsade jag på varje dag och den njöt verkligen i sin varmbonade plats.

Sedan var det dags att skaffa en avelstjur. Den

inhandlades * och fick besök av "tjällor", ibland flera gånger om dagen. Detta blev också ett tillskott i kassan. Besöket kostade 2 kronor + en kaka bröd åt tjuren som han fick efter välförrättat värv.

Vi hade en lillstuga på gården, som hade kök och ett rum. Rummet var inte färdigt då det inte fanns något golv än. I köket fanns en kokspis + en järnkamin. I början på 30-talet bodde en ensam gubbe* ovanför Sjögården*. Någon från kommunen hade varit dit och sagt åt honom att han inte fick bo där själv. Gubben svarade att Sjö Lars har lovat mig att få bo i lillstugan. Detta var ju inte sant, men när gubben kom ner till oss, tyckte mamma synd om honom, så han fick stanna. Vi var nu åtta personer i hushållet. Han blev kvar till början på 40-talet.

Då var det dags för en morbror* till far som bodde på Skansbacken. Han kom hem till oss en dag och frågade om han inte kunde få flytta in i lillstugan. Han lovade att han skulle rusta upp stugan och lägga in golv i rummet. Så blev det. Han blev kvar i nästan 10 år. Han var rätt kry, så han ville hjälpa till med gårdens sysslor. Han var i bland mycket sur. En gång beskyllde han mamma för att hon hade bytt mina bröders blåbyxor mot hans, men mamma förklarade att detta var en omöjlighet, eftersom hans ben mer var av taxtyp. Lillstugan fick nya hyresgäster. Järnhandlare Persson, Sjö Bertil och Lisbeth, Sjö Inger och Harry var de sista som flyttade ut.

När jag var i 12-årsåldern fick jag följa min mormor till fåbon i Knösen. Vi fick ta ett par kor med oss. En som "mjölkade" lite så det räckte åt oss samt en som sinade. Det var alltid ont om foder åt korna på försommaren, så då var det lämpligt, när de kunde livnära sig på gräset vid fåbon. De gick fritt omkring och så fort vi kom ut så "kom de sättandes". Kanske för att få "slesha" (mjöl och salt blandat), det var deras godis. En kväll när kon var mjölkad och vi hade ätit så sa mormor: "Nu skall jag berätta nånting för dig!" Mormor var då omkring 65 år och hade varit änka i 7-8 år. Året före, var hon vid ett tillfälle ensam i fåbon och det hade kommit en gubbe (Gucku Mattes) ifrån Malmsta, som också var änkling och frågade mormor om de inte kunde slå sig ihop. Men det "tala" jag om, att det blir inget av med det. Så sa hon till mig, att jag inte fick berätta det för någon. Jag höll mitt ord, ända till nu! Åh, vad jag var stolt, att få bära ett sådant förtroende.

När min älsta bror Lars var i skolåldern, drabbades han av hudtuberkulos. Min mamma berättade, att hon fick göra 40 besök med Lars till lasarettet i Falun. Det tog en hel dag. Först att cykla ner till stationen i Nås. Tåg till Falun och sedan till fots upp till Lasarettet och hem igen.

En morgon när han var i 16-års åldern, kom mamma upp och väckte honom. Hon fick se att han hade en knöl, stor som en knytnäve, på magen och som det rann var ur.

Dagarna före hade han plöjt på åkrarna och för att det inte skulle skava på knölen, hade han gått med ena handen innanför byxlinningen och på så sätt hållit ifrån byxtyget, att det ej kom åt huden. Han hade blivit så rädd för doktorer efter alla läkarbesök i Falun. Det var ju en helt annan syn på läkare på den tiden, både rädsla och respekt.

Vid 17 års-åldern fick han äntligen komma till ett sanatorium i Äppelviken i Varberg. Då hade han åkt in och ut på sjukstugan i Nås flera gånger, utan resultat. Efter 9 månaders vistelse på sanatoriet, kom han hem helskinnad och blev med tiden stark som en oxe. Han fick lyckligtvis aldrig några men efter sin sjukdom, annat än att den ena handen var litet mindre än den andra, eftersom det hade varit en stor svulst på den handen.

När våra föräldrar blev äldre fick Lars och Ester ta över alla sysslor och skötte det i många år, men så småningom måste de också göra sig av med djuren. Det värsta för Lars var nog när han måste skiljas från hästen, det var ju hans arbetskamrat.

Nu står Sjögården tom, och tjänar som sommarställe åt utflugna barnbarnsbarn. Självt minns jag min barndom som väldigt trygg och med många roliga minnen.

Tillbakablick av Sjö Anna

God- jul och Gott Nytt År!

"Nickusboa"

Nås Hemslöjdsförening
(ek. förening)

Tel. 0281/302 52 Postgiro 51 39 48 0

**Vi a sô myttje fint,
sô kôm in ô koksâ...**

EN SEDAN LÄNGE
VÄL BEVARAD HEM-
LIGHET AVSLÖJAS
HÄRMED...

Rally Pöär.07

...DET ÄR
HOS OSS
TOMTARNA
FYLLER SINA SÄCKAR !

NÅS SERVICECENTER AB.
TEL. 0281-302 19

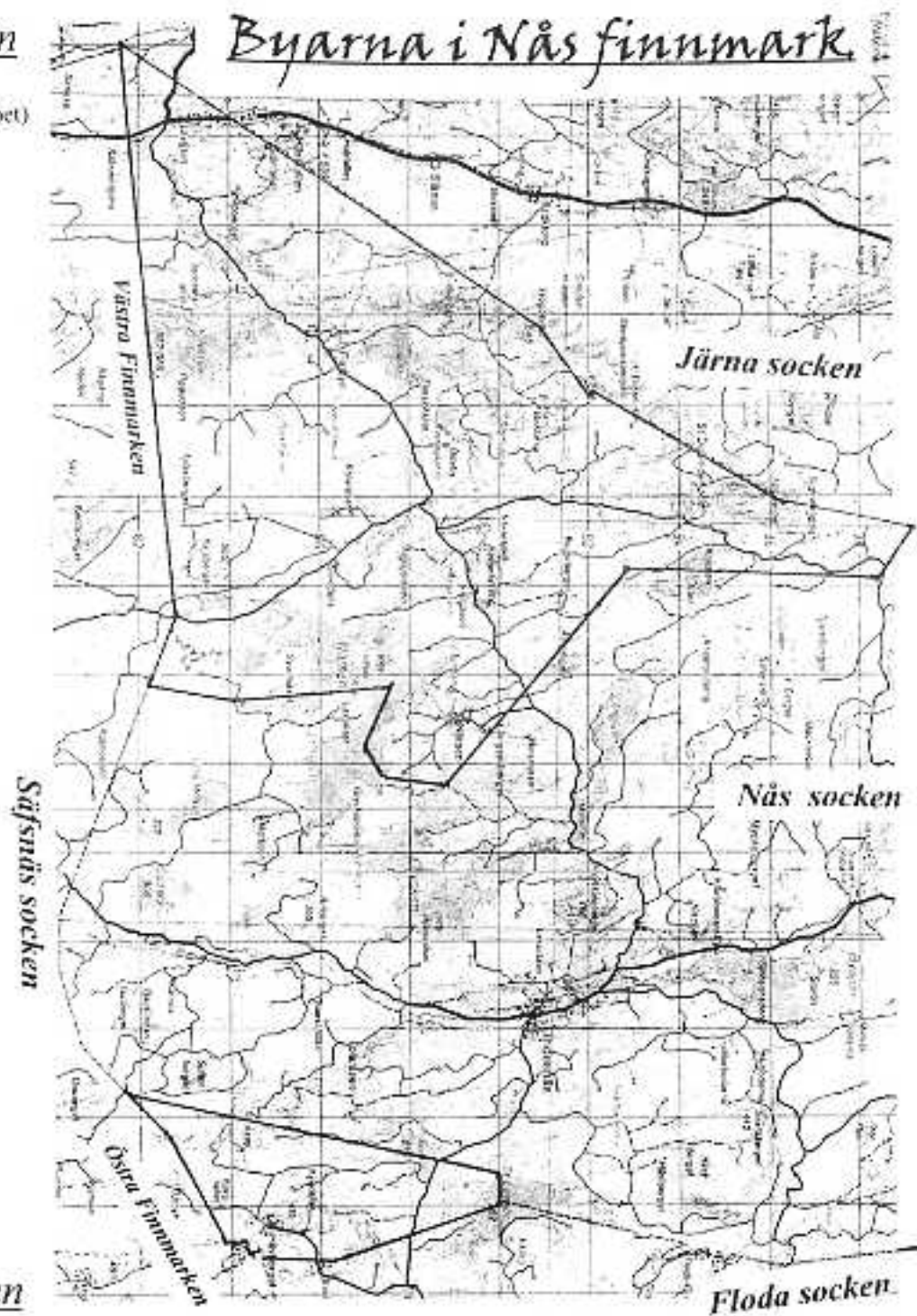
Västra finnmarken

Sigfridstorp (inkl Glads torp)
St. Digerliden (inkl Mästerstorp)
L:a Digerliden
Flattföbodarna
Käringberget
Ödeby
Flatsjöfallet
Flatberget (inkl Bekens)
Flaten
Korplamb
Grönfallet
Oxfallet
Storfallet
Laxtjörn
Flatkvarn
Näveråsen
Älgåsen
Västerfallet
Fagerberget
Nårsen
Jordbärsfallet
Bengtåsen
Burlingsberget
Röberget
Svenbygget
Linjeåsen
Gräsfaller
Ornossen
Kärnmossfaller
Rönfaller
Filptorpet (L:a Alderberget)
Alderberget
Harknoppen (Torpismagg)
Hinkberget
Kansas
Slättfaller
Kölaråsen
Smens
Smens Bygge
L:a Galberget
St Galberget
Laknäset

Östra finnmarken

Hävberget
Kyrkfallet
Dalmanstorp (Korpfallet)

Byarna i Näs finnmark

Härmed en översikt så ni kan se hur Finnmarken Västra resp. Östra ligger i förhållande till övriga delen av Näs socken.

Västra finnmarken är sv hörnet av Näs socken som följer sockengränsen mot Järna till mitt emot upprättelsen av Strandan vid Långmansberget och Söfsmås rågång mitt emot Svartoåsudden i Närssjön där sedan finnå går ganska rakt norrut till spetsen av Laknäset, vinklar av ett par gånger mot ost i Närssjön och går sedan norrut mot Gullarberget sedan av till norr om Fagerberget vidare norrut över Knästen och i norra delen av Tjörnberget av mot Järna Sockenrå.

Östra finnmarken är sö hörnet av Näs socken utgår från vinkeln på Floda sockenrå mitt i Lövsjön och av i rak linje mot Söfsmås sockenrå söder om Stutenberget sedan följer det sockengränserna Söfsmås nå och norrut Floda till utgångspunkten i Lövsjön.

